

New initiative for Geopark “Iskar Canyon”

Нова инициатива за Геопарк „Искърски каньон“

Dimitar Sinnyovskiy, Ivanka Pashova, Atanasios Iliadis

Димитър Синьовски, Иванка Пашова, Атанасиос Илиадис

Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“, 1700 София; E-mail: sinsky@mgu.bg

Abstract. Geopark “Iskar Canyon” is a reinforced initiative for evaluation of the geological heritage of Iskar Gorge based on the already established geopark “Iskar Defile” in the frame of the Register and cadastre of the geological phenomena of Bulgaria. This bottom-up initiative of three Iskar Municipalities – Mezdra, Svoge and Novi Iskar (Sofia Municipality) is of great potential because of the indisputable geological merits of the canyon and its close proximity to the capital city of Bulgaria. This initiative, which is already supported by the Ministry of environment and water, requires a full inventory of geosites, management authority, and management plan including a holistic concept of protection, education and sustainable development of the area.

Keywords: Geopark Iskar Canyon.

Състояние на проблема. Създаването на геопаркове в България стартира в рамките на проекта за разработване на Регистъра и кадастъра на геоложките феномени през 1999 г. Научните основи на първия български геопарк са разработени още през 2002 г., когато геопарк „Искърско дефиле“ бе представен на 3-та среща на Европейската мрежа от геопаркове (ЕМГ) в Егенбург, Австрия (Jelev et al., 2002). В концепцията за опазването на геоложкото наследство бе обявено, че България има райони с изключителни геоложки и геоморфоложки особености, които заслужават да бъдат обединени в национални геопаркове заради геоложките си характеристики, а не като допълнение към ландшафта и биоразнообразието. Подходът към всеки геопарк трябва да се базира на принципа на „тематичното георазнообразие“ – една водеща геоложка тема и множество второстепенни теми, отразяващи различни аспекти на геоложката му характеристика. Например главната тема на геопарк Рила са алпийските ледникови ландшафти, на фона на която е развита темата за петрографското разнообразие, докато основната тема на геопарк Бургаски езера са еустатичните колебания на морското ниво през Кватернера, довели до образуването на морски тераси и плажове над и под сегашното морско ниво, чиято връзка с люлката на европейската цивилизация Понтос Евксинос напоследък е особено актуална.

Новосформираният Национален съвет за георазнообразието и геопарковете към Министерството на енергетиката трябва да материализира усилията за популяризиране на геоложкото

наследство на България в Национална мрежа от геопаркове. Към момента нашата страна, където през 1998 г. бе обявена инициативата за Глобалните геопаркове на ЮНЕСКО (Patzak, Eder, 1998), все още няма признат национален геопарк. На 156-та сесия на Изпълнителния съвет на ЮНЕСКО през 1999 г. бе приета програма за създаване на световна мрежа от природни паркове, в които се разпознават „значими геоложки характеристики“ интегриращи геоконсервацията с опазването на биоразнообразието (UNESCO Ex. Board, 1999). Въз основа на тази програма в началото на века номинирането на природни паркове за геопаркове на ЮНЕСКО се превърна в обичайна практика. Това удовлетворяваше изискванията на Европейската и Глобалната мрежа от геопаркове за дефинирани граници, инфраструктура, план за развитие и надеждно финансиране. В някои европейски страни тази практика продължава и до днес. Това обаче води до риска от преекспониране на незначителни геоложки феномени в природните паркове, чиито приоритет е биоразнообразието, а георазнообразието служи само за ландшафтен фон.

От друга страна защитата на територии със значително геолошко наследство, но без административните предимства на природните паркове, е изправена пред сериозни трудности, тъй като в повечето страни разработването на нови защитени територии е дълъг и труден процес, особено когато въпросната категория е извън националното законодателство. В това отношение примерът с двете неуспешни кандидатури на Белоградчишките скали, които са безспорен

глобален геоложки феномен, е доста показателен. Една евентуална трета неуспешна кандидатура ще доведе до разочарование сред местната общност, където и сега се чуват гласове: „Ние сме доволни от националния си статут, не ни трябва ЮНЕСКО“. Това капсулиране обаче не е от полза нито за страната, нито за Глобалната мрежа, тъй като геоложкото наследство на България принадлежи на целия свят.

Състоянието на проектите за български геопаркове бе представено на международната научна конференция „Geoheat 2019“ в Петропавловск Камчатски, Русия, където в контекста на тематиката бе изтъкната и връзката им с геотермалните ресурси (Sinnyovsky et al., 2019). Балнеологичният аспект на геопарковете, който досега не бе оценяван като елемент на георазнообразието, е особено актуален в страна, заемаща трето място в света по брой на геотермалните източници и притежаваща най-горещия извор в Европа. Горещите терми са и една непосредствена връзка с хилядолетната история на нашите земи, благодарение на които са възникнали много от българските градове, включително и столицата. Той би осигурил допълнителни предимства при кандидатстването в ЮНЕСКО. Сега разработването на стратегия за създаване на Национална мрежа от геопаркове е в ръцете на организациите и министерствата, представени в Националния съвет за георазнообразието и геопарковете. Те трябва да преценят всички предимства и недостатъци и с общи усилия да намерят инструменти за финансиране на тази национално значима дейност.

Геопарк „Искърски каньон“. Първият български геопарк „Искърско дефиле“ бе създаден в рамките на Регистъра и кадастъра на геоложките феномени в България въз основа на забележителното георазнообразие на Искърския пролом – живописни ландшафти и перфектни разкрития на скали от цялата фанерозойска история на Земята.

Въпреки високата си научна и естетическа стойност геопарк „Искърско дефиле“ остана в работен вариант поради липса на финансиране. Това забележително геоморфоложко образувание е разположено на територията на три общини, които покриват по-голямата част от Искърския пролом между София и Мездра. Първоначалната идея за създаването на парка бе разработена на базата на геоложка информация от 22 геотопа, включени в Регистъра и кадастъра на геоложките феномени, придружена с досиета на други 16 обекта с научна стойност: разкрития с историческа стойност за българската геология, изучени от първите изследователи на нашите земи, ключови разрези на стратиграф-

ски граници и единици, разкрития на магмени тела, фосилни находища и тематично свързани разкрития (геопътеки). Основната тема на геопарка е каньонът, образуван от река Искър след отводняването на Софийското езеро до морето, съществувало на територията на Мизийската платформа в средата на Дакския век (преди около 4,5 млн. г.).

Река Искър извира от Рила, пресича Стара планина през живописния Искърски пролом и през Мизийската платформа се влива в Дунав. По времето на Дакския век геоморфоложката ситуация е била доста по-различна. На север е бил разположен Панонският басейн, към който са се отправяли малки реки, извиращи от вододела на мястото на днешната Стара планина, сред които е била и реката, по чието русло р. Искър пресича Дунавската равнина. Софийската котловина е била заета от езеро, в което се е вливала къса река, извираща от Рила и следваща горното течение на днешната р. Искър. В определени периоди то е имало връзка с Панонския басейн, доказателство за което е соленоводната фауна в някои нива на неговите наслаги.

Освен интересната си геоложка история, Искърският пролом предлага редица живописни ландшафти и забележителни скални разкрития на разнообразни метаморфни, магмени, вулкански и седиментни скали с възраст от Докамбрий до Кватернер: рифей-ордовишкия зеленошистен Диабазово-филитоиден комплекс, ордовишки, силурски и девонски граптолитови шисти с фосилни находища на граптолити, стратиграфските граници Ордовик/Силур, Силур/Девон, Ландовери/Уенлок и Лудлоу/Пржидол, карбонски отложения със стъбла от лепидофити, сфенофити и папрати, континентални теригенни и вулканоседиментни пермски скали, пълен разрез на Триаската система, включващ световно известните фациса „Бунтзандщайн“ и „Алпийски карбонатен Триас“, представителни юрски разрези с „ammonitico rosso“ и т. нар. „Черна Юра“, границата Юра/Креда, долнокредният „Ургонски фацис“, иридиевия слой на границата Креда/Терциер, палеоценски, еоценски и неогенски отложения и различни генетични типове кватернерни седименти.

Независимо от големия брой геотопи с научна и естетическа стойност и цялостната му значимост за българската и европейската геология, първоначалният проект не получи подкрепата на централните институции и местните общности. Неочаквано през 2018 г. възникна инициатива „отдолу-нагоре“ за създаване на геопарк под името „Искърски каньон“, декларирана от три искърски общини: Своге, Мездра и Нови Искър, съставна на голямата столична община.

Тази инициатива бе подкрепена от министъра на околната среда и водите, който даде положителен отговор на писмо от кметовете на трите общини за развиване на геопарк „Искърски каньон“. Независимо от загубеното време, този район има огромен геотуристически потенциал, поради места с научно, културно, естетическо и духовно значение и, не на последно място, поради близостта си до столицата. С отговорни и целенасочени геоконсервационни мероприятия и подходящ подход за управление, този потенциал би могъл да се развие в модерен и атрактивен геоложки парк, който да посреща стотици хиляди посетители годишно. За целта е необходимо да се направи цялостна инвентаризация на геотопите, като научното описание на съществуващите бъде актуализирано съгласно новата методика за характеризирани на геотопи в паркова среда (Sinnyovsky et al., 2018).

Основните усилия обаче трябва да се насочат към административната уредба на геопарка – създаване на управително тяло, разработване на план за управление, сайт и страници в социалните мрежи, обучение на персонал и осигуряване на източници на финансиране.

Научната разработка на геопарка трябва да се съсредоточи в създаването на база данни за геоложкия строеж, геоморфологията, топографията, хидрологията, археологията, биоразнообразието, ландшафтните, населението и др., включително компилация на многослойна карта на геопарка в ArcGIS. Препоръчително е разработването на научни досиета за геотопите, което засега не се изисква за кандидатстване в Глобалната мрежа, но е доказателство за научния подход към проблема и основа за създаване на достъпна за широката публика информация за геоложкото наследство.

Основен елемент от инфраструктурата на геопарка са маркираните с информационни панели геотопи и геопътеки, съдържащи информация за геоложкото наследство и връзката му с културното и духовно наследство на региона: исторически местности, духовни средища, местни занаяти, традиции, празници. Геопаркът трябва да насърчава научните изследвания и сътрудничеството с университети и научни организации като организира дейности за предаване на геонаучни познания на обществеността. Във връзка с това общините вече имат договорни отношения с МГУ „Св. Иван Рилски“, който разполага с две учебни бази, геоложки музей и геоложки гид за северната част на пролома. Необходима е и развита туристическа инфраструктура (транспорт, хотели, заведения за обществено хранене), която да осигурява необходимите условия за развиване на геотуризм (фиг. 1).

Фиг. 1. Маркираните геопътеки и развитата туристическа инфраструктура (транспорт, хотели, ресторанти) са важна предпоставка за успешното осъществяване на геотуризм

Заклучение. Разработването на национален парк „Искърски каньон“ е една закъсняла инициатива, която трябваше да бъде осъществена още в началото на века. Независимо от това, възраздането на тази идея „отдолу-нагоре“ и държавната подкрепа за нейното реализиране вдъхват надежда, че забележителният Искърски пролом ще намери своето място сред най-популярните примери на европейското геолошко наследство и в рамките само на 100 km от столицата ще осигури на туристите възможност да се запознаят с невероятните старопланински ландшафти и цялата фанерозойска история на Земята.

Благодарности: Това изследване е направено с подкрепата на ФНИ – Договор ДНТС/Русия 02/14.

Литература References

- Jelev, V., D. Sinnyovsky, V. Belogoushev. 2002. "Iskar Defile" Geopark in Bulgaria – ideas and problems. – In: *3rd European Geoparks Network Meeting, Abstracts*. Eggenburg, Austria, 22–23.
- Patzak M., W. Eder. 1998. "UNESCO GEOPARK" A new Programme – A new UNESCO label. – *Geologica Balc.*, 28 (3–4), 33–35.
- Sinnyovsky, D., N. Kalutskova, N. Dronin, D. Sinnyovska, A. Medvedev, N. Telnova. 2019. Concepts of geoparks establishment in Bulgaria and their geothermal resources. – In: *Third conference GEOHEAT 2019*. Petropavlovsk-Kamchatsky, September, 03–06, IOP Conference Series: Earth and Environment Science (in press).
- Sinnyovsky, D., D. Suchkov, I. Tsvetkova, N. Atanasova. 2018. Geomorphosite characterization method on the example of the Maritsa Cirque in Rila Mountain, SW Bulgaria. – In: *Abstracts Intern. Conf. "Geoparks and Modern Society"*, Belogradchik 2018, p. 50.
- UNESCO Ex. Board. 1999. Geoparks Programme – a new initiative to promote a Global network of geoparks safeguarding and developing selected areas having significant geological features. – In: *156 EX/11*, Paris, 15 April 1999, 1–3.